Observatii naive despre cărti

Borges spune într-una din conferintele lui că îi place pur si simplu să citească literatură. Dinaintea unei cărti, mă simt, ca si el, un hedonist. Am citit de cînd mă stiu fără nici un alt scop (lăsîndu-le la o parte pe cele impuse de scoală, dar chiar si atunci încercînd să îmbin instructia cu plăcerea) în afara aceluia de a mă bucura de ceea ce citeam. Plăcerea lecturii, înainte de toate. Nu-mi dau seama dacă te nasti cu ea sau dacă se poate si cultiva. Frigizii lecturii sînt, ca si ceilalti, cazuri patologice. Normali sînt hedonistii. Doar că nu pot spune cîti sînt sau de ce sînt atît de putini. Lumea nu se împarte în frigizi si hedonisti sau, mai bine zis, nu se termină cu ei: există, la mijloc, o categorie mult mai numeroasă decît celelalte două, a oamenilor care nu citesc, nu fiindcă nu simt vreo plăcere dacă o fac, ci fiindcă nu le-a pus nimeni o carte în mînă ori n-au avut prilejul să descopere ce minunătii zac între copertele unei cărti.

Desigur, este o iluzie (si, la limită, o eroare) să contăm pe o masă de cititori. În toate societătile care au cunoscut cartea, indiferent de forma sau de suportul ei fizic, cititorii au fost în minoritate fată de necititori. A existat mereu ceva care a limitat accesul la lectură. Nu însă numaidecît, cum se crede, necesitatea de a ne cîstiga existenta, lupta cotidiană cu greutătile ori spectrul foamei. Faptul că omul trebuie mai întîi să trăiască si abia apoi să citească este real si inevitabil. Dar pe măsură ce societatea a evoluat, acea muncă prin care oamenii au obtinut din ce să trăiască le-a luat tot mai putin timp. Timpul rămas nu s-a transformat însă integral într-unul destinat lecturii. Oamenii au descoperit mereu alte preocupări spirituale care i-au absorbit. N-ar fi corect să limităm aceste preocupări, cultura adică, la cititul cărtilor.

Problema mea e alta: de a-i convinge pe cei care nu citesc că merită s-o facă. Să le sugerez mai degrabă ce pierd dacă nu citesc decît ce cîstigă citind. De cîstigat nu cîstigă mare lucru. Si în orice caz nu ceva cuantificabil, care să poată fi măsurat, cu alte cuvinte, în termeni precisi. Si, apoi, n-am nici o sansă dacă ei vor raporta (si, cu sigurantă, asa vor proceda) cîstigurile din citit la cele din activitătile lucrative. Cu pierderile, lucrurile stau putin altfel: este, în orice pierdere, o doză de ambiguitate, de (da, acesta e cuvîntul!) mister, pe care n-o găsim în cîstig, nici căutînd-o cu lumînarea. Ceea ce pierdem ne stimulează imaginatia într-o măsură incomparabilă fată de ceea ce cîstigăm. Pedagogia bazată pe sugerarea unei eventuale pierderi are resurse mai adînci si mai subtile decît pedagogia cîstigului, care e de o banalitate înspăimîntătoare.

Si ce pierdem dacă nu citim? Să nu vă închipuiti că o să mă apuc acum să alcătuiesc o listă. Nu sînt capabil: mi-ar lua o viată ca s-o scriu si dumneavoastră, o viată s-o cititi. Am să procedez sinecdotic: partea pentru întreg. Si am să las imaginatia fiecăruia să lucreze mai departe.

într-un studiu recent de estetică, tradus si la noi, Gérard Genette consacră mai multe pagini sclipind de inteligentă ruinării faimoasei teze a lui Kant despre frumosul natural. Genette e de părere că artisticul nu e natural. Nu poate fi. Este pur si simplu artistic. Mi se pare totusi că esteticienii exagerează voind să fundamenteze stiintific deosebirea dintre artă si viată. Pentru mine, deosebirea este extrem de evidentă: dacă am în mînă un obiect pe care-l cred rezultat dintr-o intentie artistică, atunci... nu contează deloc ca acea intentie să fie reală. E destul ca eu s-o cred astfel. Deschizînd un roman ori o culegere de poezii, n-am nevoie de nici un sprijin exterior ca să fiu convins că urmează să citesc cîteva zeci sau sute de pagini de literatură. Un singur lucru îl poate nelinisti pe cititorul foarte conservator care sînt: dacă între copertele cu pricina e fictiune sau realitate. Nu că n-as pretui cărtile documentare si altele de acest fel: dar doresc să fiu avertizat, să nu cad pradă unei confuzii. Pentru mine literatura este exclusiv fictiune. Nu caut în ea adevărul (despre viată si moarte, despre mine si despre lume etc.). Pentru adevăr există alte surse de informare.

în literatură, caut povestea. Exact: povestea. Adică basmul în care se condensează o întîmplare sau un destin, cu sau fără tîlc limpede (ce plăcut este să cauti unul care nu se vede de la început!), ceva familiar sau extraordinar, de ieri, de azi sau de niciodată, de aici, din altă parte sau de nicăieri. Mi-e totuna subiectul povestii în proză, în versuri, în forma unei scene de teatru, dacă e monologal sau dialogal. Si nici să mă instruiesc, citind, n-am în gînd. Exista destule alte mijloace dacă vreau s-o fac, mai potrivite. Nici lungimea nu mă frămîntă. Miile de pagini din *Iosif si fratii săi,* enormul roman al lui Thomas Mann, nu m-au speriat mai tare decît cele zece pagini ale *Cursei de soareci,* povestirea Selmei Lagerlöf. Nici *Divina Comedie* mai tare decît volumasul *Plumb* cu care a debutat Bacovia. Cît despre morala ce se desprinde din poveste, asta chiar mi-e indiferentă. As putea continua cu lucrurile de care nu mă sinchisesc cînd citesc. La ce bun? Dumneavoastră aveti destulă imaginatie ca să mă completati.

Revin la lucrul de care, singurul, mă sinchisesc: la povestea pe care vreau s-o aud. Trebuie să recunosc, acum, la sfîrsit, că nu sînt, ca cititor, doar un hedonist, cum ziceam la început. Sînt un cititor care nu s-a maturizat si iubeste basmele. Unul căruia îi place să citească

cele mai trăznite istorii. Dar care, atentie!, nu se plictiseste de cele banale. Pur si simplu fiindcă adoră fictiunile, tot ce iese din imaginatia omului si e pus pe hîrtie sub forma unor întîmplări, personaje, discutii sau emotii. Stiti ce simt eu cînd citesc? Că mi se îngăduie să zbor pe altă planetă, undeva în galaxie, să trăiesc într-o lume paralelă. Ce are a face că uneori pare lumea de pe pămînt? Vă garantez că e o falsă impresie. Este altă lume. Altă viată, alte personaje, altceva. La care eu am acces, citind.

într-o noapte, acum cîtiva ani, mă aflam în Africa de Sud. Am privit, reflex, cerul. Era cerul pe care-l stiam din copilărie, cînd îl cercetam curios, cu cărtile lui Flammarion în minte. Stelele scînteiau la fel. Constelatiile se grupau în figuri splendide. Spuma Căii Lactee îmi era nespus de familiară. Si totusi, unde erau Carul Mare, Steaua Polară, Venus? Si ce anume purtau stelele pe care le vedeam? Cerul emisferei sudice sub care stăteam perplex *nu era cerul meu.* Era la fel de adevărat si de uluitor, la fel de real în toate detaliile, dar era altul. Tot asa si cu fictiunea din cărti, cu povestile pe care ni le spun ele: apartin unei lumi paralele, poate însă singura adevărată, reală, fiindcă este nemuritoare. "Stiu eu dacă acel Augusto Pérez din romanul meu *Negura* nu avea dreptate atunci cînd pretindea a fi mai real, mai obiectiv decît mine, care credeam că-l inventasem?" Dacă Unamuno care o scrie, nu răspunde acestei întrebări, de ce as face-o eu, care doar am citit-o?